

Polskie prawo leśne

Cz. VIII. Przepięstwa i wykroczenia przyrodnicze

W rozważaniach o prawie leśnym zwracałem uwagę, że jedną z ważniejszych zmian, jaką do ustawy z 28 września 1991 o lasach (Dz.U. 2005 Nr 45, poz. 435 ze zm.) wprowadziła ustawa z 16 kwietnia 2004 o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880 ze zm.), było rozszerzenie właściwości Służby Leśnej ze zwalczania przestępstw i wykroczeń w zakresie szkodnictwa leśnego (art. 45 ust. 1 pkt 3 ustawy o lasach w brzmieniu pierwotnym) na zwalczanie przestępstw i wykroczeń w zakresie szkodnictwa leśnego i ochrony przyrody (art. 45 ust. 1 pkt 3 ustawy o lasach w brzmieniu obowiązującym). Zmiana ta oznacza, że strażnicy leśni oraz osoby, którym przysługują ich prawa, są zobowiązani interesować się przestępstwami i wykroczeniami także w zakresie ochrony przyrody. Zagadnienie to ma dwie strony: materialnoprawną i procesową. Pozostawiając zagadnienia procesowe do odrębnego omówienia, w tej części cyklu zajmę się zagadnieniami prawa materialnego.

Ochrona przyrody w lasach

Zamieszczony w Internecie *Raport o stanie lasów w 2004 roku* informuje, że na dzień 31 grudnia 2004 w Państwowym Gospodarstwie Leśnym Lasy Państwowe zewidencjonowano:

- 1104 rezerwaty przyrody zajmujące 106 302 ha, w tym 66 rezerwatów ścisłych o powierzchni 2939 ha,
- 10 144 pomniki przyrody, w tym: 8023 pojedyncze drzewa, 1316 grup drzew, 156 alei, 478 głazów narzutowych, 171 skałek, grot i jaskiń,
- 8618 użytków ekologicznych na powierzchni 26 681 ha,
- 186 stanowisk dokumentacyjnych na powierzchni 695 ha,
- 89 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych na powierzchni 31 044 ha,

ponadto 2830 stref ochronnych dla zwierząt.

Łączna powierzchnia parków narodowych, parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu w lasach wynosi 10 212,7 tys. ha i zajmuje 43,5 % powierzchni lasów. Większość dużych kompleksów leśnych takich jak Bory Tucholskie, Puszcze Augustowska, Piska, Białowieska i in. została objęta ochroną jako obszary Natura 2000.

W literaturze przyrodniczej zwraca się uwagę na rosnące znaczenie ochrony przyrody w lasach. Coraz więcej gatunków roślin, grzybów i zwierząt żyjących w lasach podlega ochronie prawnej. Lasy stanowią jedną z głównych pozycji wśród ekosystemów włączanych do obszarów Natura 2000, z uwagi na występujące w nich i wymagające ochrony siedliska przyrodnicze i gatunki. Program ochrony przyrody jest obligatoryjnym elementem

Prof. zw. dr hab. W. Radecki – Instytut Nauk Prawnych PAN, Zespół Ochrony Środowiska, Wrocław

planu urządzenia lasu [1]. Dbałość o ochronę przyrody w lasach powinna oznaczać nie tylko przyjmowanie i realizację programów ochrony przyrody, lecz także konsekwentne uruchamianie odpowiedzialności prawnej w razie ujawniania przestępstw i wykroczeń skierowanych przeciwko regulacjom ochrony przyrody, a popełnianych w lasach.

Przestępstwa i wykroczenia w zakresie ochrony przyrody

Przepisy o przestępstwach i wykroczeniach w zakresie ochrony przyrody znajdują się przede wszystkim w samej ustawie o ochronie przyrody (znamiona wykroczeń w art. 127 i 131, znamiona przestępstw w art. 128, przepisy wspólne dla przestępstw i wykroczeń w art. 129 i 130), która od strony odpowiedzialności za przestępstwa jest uzupełniona przepisami Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 znajdującymi się w rozdziale XXII „Przestępstwa przeciwko środowisku”; praktycznie chodzi o przestępstwa przewidziane w art. 181, 187 i 188 k.k.

W dalszych rozważaniach pominię wykroczenia z art. 127 pkt 3 i art. 131 oraz przestępstwa z art. 128 ustawy o ochronie przyrody, które nie mają bezpośredniego związku z problematyką leśną (dotyczą międzynarodowej ochrony gatunków roślinnych i zwierzęcych oraz innych zagadnień ochrony przyrody), i zajmę się wyłącznie wykroczeniami z art. 127 pkt 1 i 2 ustawy o ochronie przyrody oraz przestępstwami z art. 181, 187 i 188 k.k., ponieważ jeżeli do popełnienia takiego wykroczenia lub przestępstwa dochodzi w lesie, wtedy zawsze mamy do czynienia z zbiegiem wskazanych przepisów z przepisami o wykroczeniach i przestępstwach leśnych, a różne warianty zbiegu i jego konsekwencje wymagają starannej analizy prawniczej.

Podstawową konstrukcją penalną przewidzianą w ustawie o ochronie przyrody jest odpowiedzialność za każde umyślne naruszenie zakazów obowiązujących:

- w parkach narodowych, rezerwatach przyrody, parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, obszarach Natura 2000 (art. 127 pkt 1 ustawy o ochronie przyrody),
- w stosunku do pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych oraz zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (art. 127 pkt 2 lit. a/-d/ ustawy o ochronie przyrody),
- w stosunku do roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową (art. 127 pkt 2 lit. e/ ustawy o ochronie przyrody).

Punktem wyjścia przy badaniu kwestii odpowiedzialności jest ustalenie, jakie zakazy obowiązują. Ustawa o ochronie przyrody nakazuje rozróżnić:

- 1) parki narodowe i rezerwaty przyrody, w których z mocy samego prawa obowiązuje lista zakazów zamieszczonych

w 27-punktowym wyliczeniu z art. 15 ust. 1, przy czym tak w kolejnych punktach, jak i w art. 15 ust. 2 i 3 od razu są przewidziane wyjątki od zakazów;

(spośród umieszczonych na liście zakazów szczególnie istotne znaczenie dla badanej problematyki prawnej mają zakazy chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień, pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzenia roślin i grzybów, zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, ruchu pojazdów poza drogami publicznymi),

2) parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, w których nie ma zakazów obowiązujących z mocy prawa, lecz jedynie zakazy, które mogą (nie muszą) być wprowadzone aktem kreującym daną formę ochrony przyrody, wybrane spośród wzorca określonego odrębnie dla:

- a) parków krajobrazowych – w art. 17 ust. 1,
- b) obszarów chronionego krajobrazu – w art. 24 ust. 1,
- c) pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych oraz zespołów przyrodniczo-krajobrazowych – w art. 45 ust. 1;

wyjątki od zakazów zostały od razu przewidziane w kolejnych punktach wskazanych przepisów, a także odpowiednio w art. 17 ust. 2-4, art. 24 ust. 2 i art. 45 ust. 2;

(dla badanych zagadnień szczególnie istotne znaczenie należy przypisać możliwym do wprowadzenia zakazom umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu w parkach krajobrazowych i na obszarach chronionego krajobrazu oraz zakazom niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu lub obszaru poddanego ochronie jako pomnik przyrody, stanowisko dokumentacyjne, użytek ekologiczny lub zespół przyrodniczo-krajobrazowy),

3) obszary Natura 2000, w których nie wprowadza się odrębnych zakazów, lecz ustawodawca poprzestaje na regulacji generalnej art. 33 ust. 1 – zabrania się podejmowania działań mogących w istotny sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin lub zwierząt, a także w istotny sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000 (jeżeli obszar Natura 2000 obejmuje park narodowy lub rezerwat przyrody – obowiązują z mocy prawa dalej idące zakazy dotyczące parku narodowego lub rezerwatu przyrody),

4) chronione gatunki roślin, zwierząt i grzybów, co do których odpowiednie zakazy znajdują się w trzech rozporządzeniach Ministra Środowiska:

- a) z 9 lipca 2004 w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz.U. Nr 168, poz. 1764),
- b) z 28 września 2004 w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz.U. Nr 220, poz. 2237),
- c) z 9 lipca 2004 w sprawie dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz.U. Nr 168, poz. 1765);

każde z nich przewiduje również wyjątki od zakazów;

(przewidziane w ustawie i skonkretyzowane w rozporządzeniach zakazy to zwłaszcza zakazy zrywania, niszczenia i uszkodzenia roślin i grzybów objętych ochroną gatunkową, niszczenia ich siedlisk i ostoi, pozyskiwania, zbioru, przetrzymywania i posiadania, a także zakazy zabijania, okaleczania, chwytania, pozyskiwania zwierząt objętych ochroną gatunkową, niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych, niszczenia ich siedlisk, ostoi, gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień).

Zachowanie sprawcy wyczerpuje znamiona wykroczenia, jeżeli:

- stanowi naruszenie jakiegokolwiek obowiązującego zakazu,
- jest umyślne,
- nie zachodzi żaden z prawem przewidzianych wyjątków zwalniających od zakazu.

Wtedy czyn jest wykroczeniem z art. 127 pkt 1 lub 2 ustawy o ochronie przyrody bez względu na to, czy i jaka szkoda powstała w chronionym obszarze, obiekcie lub gatunku. Wykroczenia te są zagrożone karą aresztu (od 5 do 30 dni) albo grzywny (od 20 do 5000 zł), przy czym w razie ukarania za takie wykroczenie sąd na podstawie art. 129 ustawy o ochronie przyrody może (ale nie musi) orzec:

- 1) przepadek przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia oraz przedmiotów, roślin, zwierząt lub grzybów pochodzących z wykroczenia, chociażby nie stanowiły własności sprawcy,
- 2) obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli obowiązek taki nie byłby wykonalny – nawiązkę do wysokości 10 000 zł na rzecz organizacji społecznej działającej w zakresie ochrony przyrody lub właściwego, ze względu na miejsce popełnienia wykroczenia, wojewódzkiego funduszu ochrony przyrody i gospodarki wodnej.

Ten prosty schemat znany już ustawom o ochronie przyrody z lat 1934 i 1949 komplikuje się w obowiązującym stanie prawnym z kilku względów. Zagadnieniem wymagającym starannego zbadania jest zbieg wykroczenia z art. 127 pkt 1 lub 2 ustawy z przestępstwem z art. 181 lub 187 k.k. Jeżeli naruszenie zakazów miało postać:

- 1) niszczenia lub uszkodzenia roślin lub zwierząt na terenie objętym ochroną,
- 2) niszczenia lub uszkodzenia roślin lub zwierząt pozostających pod ochroną gatunkową (niezależnie od miejsca czynu),
- 3) niszczenia, poważnego uszkodzenia lub istotnego zmniejszenia wartości przyrodniczej prawnie chronionego terenu lub obiektu

a ponadto we wszystkich trzech wariantach spowodowało istotną szkodę, to taki czyn wyczerpuje znamiona przestępstwa:

- w wariantcie 1 – z art. 181 § 2 k.k. w razie działania umyślnego, a z art. 181 § 5 k.k. w razie działania nieumyślnego,
- w wariantcie 2 – z art. 181 § 3 k.k. w razie działania umyślnego, a z art. 181 § 5 k.k. w razie działania nieumyślnego,
- w wariantcie 3 – z art. 187 § 1 k.k. w razie działania umyślnego, a z art. 187 § 2 k.k. w razie działania nieumyślnego.

Według raczej zgodnego stanowiska teorii szkoda istotna w rozumieniu art. 181 § 2, 3 i 5 oraz art. 187 § 1 i 2 k.k. oznacza

szkodę istotną nie ze względów materialnych, lecz ze względów przyrodniczych [2]. Za popełnienie przestępstwa umyślnego (art. 181 § 2 i 3, art. 187 § 1 k.k.) sprawcy grozi grzywna albo kara ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2, za popełnienie przestępstwa nieumyślnego (art. 181 § 5, art. 187 § 2 k.k.) sprawcy grozi grzywna albo ograniczenie wolności.

Wymaga podkreślenia, że za przestępstwa odpowiada się także w razie nieumyślności, podczas gdy nie ma odpowiedzialności za nieumyślne wykroczenia. Dlaczego zatem sprawca, który nieumyślnie niszczy rośliny na obszarze chronionym (np. w następstwie niezachowania należytej ostrożności przy prowadzeniu jakichś prac ziemnych), może odpowiadać za przestępstwo, mimo że nie mógłby odpowiadać za wykroczenie? Otóż dlatego, że znamieniem przestępstwa jest istotna szkoda (przyrodnicza), a ustawodawca uznał, że spowodowanie takiej szkody wymaga ukarania (zauważmy – tylko karą nieizolacyjną; art. 181 § 5 i art. 187 § 2 k.k. nie przewidują pozbawienia wolności), nawet jeżeli taka szkoda została spowodowana nieumyślnie. Jeżeli natomiast istotna szkoda (przyrodnicza) faktycznie nie powstała, to zachowanie, które do niej mogło doprowadzić (ale nie doprowadziło) jest zdaniem ustawodawcy naganne w stopniu wymagającym ukarania tylko wtedy, gdy było umyślne. Inna rzecz, czy takie stanowisko ustawodawcy jest trafne. Wydaje się, że nie. Zasadą bowiem jest, że za wykroczenie odpowiada się zarówno w razie umyślności, jak i nieumyślności, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślne (art. 5 k.w.). Regulacja art. 127 ustawy o ochronie przyrody przedstawia właśnie taki wyjątek od reguły. Trudno znaleźć racje, które by go usprawiedliwiały. Za liczne wykroczenia kodeksowe o nieporównanie mniejszym ciężarze gatunkowym odpowiada się także w razie nieumyślności. Co więcej, nawet za wykroczenia z art. 131 ustawy o ochronie przyrody odpowiada się także w razie nieumyślności, nie ma bowiem zastrzeżenia umyślności, a zatem obowiązuje reguła ogólna art. 5 k.w. Trudno zrozumieć dlaczego ustawodawca odszedł od przyjętego w ustawie z 1991 r. założenia, że podstawowe wykroczenie „przyrodnicze” może być popełnione także nieumyślnie.

Problematyka zbiegu ocen prawnych

W teorii prawa karnego rozróżnia się dwie podstawowe kategorie zbiegu. Pierwszą z nich jest tzw. zbieg realny, czyli zbieg stanowiących odrębne czyny kilku przestępstw, kilku wykroczeń lub kilku przestępstw i wykroczeń. Taki zbieg nie wywołuje większych wątpliwości teoretycznych. Inaczej rzecz wygląda w odniesieniu do drugiej kategorii zbiegu, której istotą jest to, że jeden czyn wyczerpuje znamiona:

- 1) dwóch lub więcej przestępstw,
- 2) dwóch lub więcej wykroczeń,
- 3) jednocześnie przestępstw i wykroczeń.

Dla tych różnych wariantów zbiegu ustawodawca przewidział trzy odmienne regulacje.

Dla wariantu pierwszego (zbieg znamion dwóch lub więcej przestępstw) została przewidziana instytucja **zbiegu kumulatywnego** ujęta w art. 11 § 2 i 3 k.k. w ten sposób, że jeżeli czyn wyczerpuje znamiona określone w dwóch albo więcej

przepisach ustawy karnej, sąd skazuje za jedno przestępstwo na podstawie wszystkich zbiegających się przepisów. Karę wymierza na podstawie najsurowszego, a inne środki na podstawie pozostałych, jeżeli przewidują one ich wymierzenie.

Dla wariantu drugiego (zbieg znamion dwóch lub więcej wykroczeń) została przewidziana instytucja **zbiegu eliminacyjnego** ujęta w art. 9 § 1 k.w. w ten sposób, że jeżeli czyn wyczerpuje znamiona wykroczeń określonych w dwóch lub więcej przepisach ustawy, stosuje się przepis przewidujący najsurowszą karę, co nie stoi na przeszkodzie orzeczeniu środków karnych na podstawie innych naruszonych przepisów.

Dla wariantu trzeciego (zbieg znamion przestępstwa i wykroczenia) została przewidziana instytucja **zbiegu idealnego** ujęta w art. 10 k.w. w ten sposób, że orzeka się i za przestępstwo, i za wykroczenie (podwójna odpowiedzialność), ale jeżeli za przestępstwo i za wykroczenie orzeczono karę lub środek karny tego samego rodzaju – wykonuje się tylko surowszą karę lub środek karny, a w razie uprzedniego wykonania łagodniejszych zalicza się je na poczet surowszych, ale takiemu zaliczeniu nie podlegają środki karne w postaci:

- nawiązki, jeżeli za wykroczenie i za przestępstwo orzeczono je na rzecz różnych podmiotów,
- obowiązku naprawienia szkody, jeżeli za wykroczenie i za przestępstwo orzeczono je w związku z różnym rodzajem szkód.

Zbieg przepisów o przestępstwach i wykroczeniach przyrodniczych

Wymaga zbadania taka sytuacja, kiedy naruszenie zakazu przewidzianego ustawą o ochronie przyrody było umyślne i w jego następstwie powstała istotna szkoda przyrodnicza. Pojawia się pytanie, czy wtedy czyn jest tylko przestępstwem z art. 181 lub 187 k.k., czy jednocześnie takim przestępstwem i wykroczeniem z art. 127 pkt 1 lub 2 ustawy o ochronie przyrody. Mogłoby się wydawać, że mamy do czynienia ze zbiegiem idealnym w rozumieniu art. 10 k.w. Tak jednak nie jest. Należy bowiem uwzględnić wypracowane w teorii prawa reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym. Jedną z nich, szczególnie doniosłą w odniesieniu do „styku” przestępstw i wykroczeń, jest reguła konsumpcji ujmowana w łacińskiej paremii *lex consumens derogat legi consumptae*. Jej stosowanie polega na tym, że jeżeli zachowanie sprawcy, które mogłoby być przedmiotem oceny jako wykroczenie, jest elementem przestępstwa, jest przyczyną skutku zabronionego przez prawo karne, to zostaje objęte bez reszty jego ramami, co powoduje, że nie ma miejsca na podwójną odpowiedzialność [3]. Z taką sytuacją mamy do czynienia w razie zbiegu art. 127 pkt 1 lub 2 ustawy o ochronie przyrody z art. 181 § 2, 3 i 5 lub art. 187 k.k. Naruszenie zakazu jest przyczyną powstania istotnej szkody, reguła konsumpcji nakazuje zredukowanie oceny prawnej do jednej – sprawca odpowiada tylko za przestępstwo. Gdyby zaś szkoda nie powstała albo nie okazała się istotna, to nie ma odpowiedzialności za przestępstwo (brak znamienia skutku), ale sprawca działający umyślnie odpowiada za wykroczenie, które nie zakłada powstania żadnego skutku.

Zbieg przepisów o przestępstwach i wykroczeniach przyrodniczych z przepisami o przestępstwach i wykroczeniach leśnych

Jednym z praktycznie ważniejszych zagadnień jest ocena zbiegu wykroczenia z art. 127 pkt 1 lit. a/ lub b/ ustawy o ochronie przyrody i przestępstwa z art. 290 § 1 k.k. Takie przestępstwo popełnia, kto w celu przywłaszczenia dopuszcza się wyrębu drzewa w lesie, jeżeli wartość drzewa przekracza 75 zł (jeżeli nie przekracza – czyn jest wykroczeniem z art. 120 § 1 k.w.). Załóżmy, że taki czyn został dokonany na obszarze parku narodowego lub rezerwatu przyrody – mamy wtedy do czynienia z „podręcznikowym” przykładem zbiegu idealnego wykroczenia i przestępstwa. Ponieważ w parku narodowym i rezerwacie przyrody z mocy prawa obowiązuje zakaz pozyskiwania, niszczenia lub uszkodzenia roślin (art. 15 ust. 1 pkt 5 ustawy o ochronie przyrody), a drzewo jest, co oczywiste, rośliną, przeto bezprawny wyręb drzewa w lesie w parku narodowym lub rezerwacie przyrody wyczerpuje znamiona wykroczenia z art. 127 pkt 1 lit. a/ lub b/ ustawy o ochronie przyrody. Ponieważ jednak wyręb następuje w celu przywłaszczenia, a wartość drzewa przekracza 75 zł, przeto zachowanie sprawcy wyczerpuje również znamiona przestępstwa z art. 290 § 1 k.k. Zastosowanie do takiego stanu faktycznego zasady konsumpcji jest nieuzasadnione, ponieważ czyn oceniany jako wykroczenie nie zostaje „bez reszty” objęty znamionami przestępstwa, a to dlatego, że przestępstwa wyrębu drzewa w lesie w celu przywłaszczenia można się dopuścić w każdym lesie, niekoniecznie w parku narodowym czy rezerwacie przyrody. Jeżeli zatem zbiegają się te dwie okoliczności: las w parku narodowym lub rezerwacie przyrody i wyręb drzewa w celu przywłaszczenia, to zbiegają się i oceny prawne wykroczenia z art. 127 pkt 1 lit. a/ lub b/ ustawy o ochronie przyrody i przestępstwa z art. 290 § 1 k.k. Stosuje się regułę art. 10 k.w. – sprawca odpowiada „podwójnie” i może być ukarany „podwójnie”, jeżeli np. za wykroczenie zostanie wymierzona grzywna a za przestępstwo pozbawienie wolności. Ponadto w tym wypadku są podstawy do orzeczenia dwóch nawiązek:

- obligatoryjnej na rzecz pokrzywdzonego (parku narodowego lub nadleśnictwa zarządzającego rezerwatem przyrody) na podstawie art. 290 § 2 k.k. w wysokości podwójnej wartości drzewa,
- fakultatywnej na rzecz organizacji społecznej zajmującej się ochroną przyrody na podstawie art. 129 pkt 2 ustawy o ochronie przyrody.

Jeżeli wartość drzewa wyrąbanego w celu przywłaszczenia na terenie parku narodowego lub rezerwatu przyrody nie przekracza 75 zł mamy do czynienia z eliminacyjnym zbiegiem przepisów w rozumieniu art. 9 § 1 k.w. – zbiegają się art. 127 pkt 1 lit. a/ lub b/ ustawy o ochronie przyrody oraz art. 120 § 1 k.w. Stosuje się przepis surowszy, a jest nim w tym wypadku art. 120 k.w. przewidujący także (obok aresztu i grzywny w takiej samej w obu przepisach wysokości) surowszą od grzywny karę ograniczenia wolności, ale zgodnie z powołanym art. 9 § 1 k.w. można orzec także środki przewidziane w art. 129 ustawy o ochronie przyrody. Innymi słowy, sąd wymierza karę na podstawie art. 120 § 1 k.w., a obok niej:

- musi orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego w wysokości podwójnej wartości drzewa (art. 120 § 3 k.w.),

- może orzec drugą nawiązkę na rzecz np. organizacji społecznej działającej w ochronie przyrody w wysokości do 10 000 zł.

Tak samo należy rozstrzygać inne przypadki zbiegu ocen prawnych w razie zbiegu przepisów o wykroczeniach leśnych oraz wykroczeniach (lub przestępstwach) przyrodniczych. Omówię je na kilku przykładach, które mają istotne znaczenie praktyczne.

Szkodnictwo leśne. Za wykroczenie z art. 148 § 1 pkt 1 k.w. odpowiada, kto dokonuje w nienależącym do niego lesie wyrębu gałęzi, korzeni lub krzewów, niszczy je lub uszkadza albo karczuje pniaki. Grozi mu za to grzywna do 5000 zł, a sąd może orzec nawiązkę do 500 zł na rzecz pokrzywdzonego. Jeżeli ten las jest objęty ochroną jako rosnący w parku narodowym lub rezerwacie przyrody, to następuje zbieg tego przepisu z art. 127 pkt 1 lit. a/ lub b/ ustawy o ochronie przyrody. Stosuje się przepis tej ustawy jako surowszy, a sąd może orzec dwie nawiązki: do 500 zł na rzecz pokrzywdzonego (parku narodowego lub nadleśnictwa zarządzającego rezerwatem) i do 10 000 zł na rzecz organizacji społecznej zajmującej się ochroną przyrody.

Niszczenie kosodrzewiny. Za wykroczenie z art. 152 § 1 k.w. odpowiada, kto niszczy lub użytkuje kosodrzewinę znajdującą się na siedliskach naturalnych w górach lub na torfowiskach. Grozi mu za to grzywna do 1000 zł albo nagana, a sąd może orzec nawiązkę do 500 zł. Ale przecież kosodrzewina jest gatunkiem chronionym, a zatem jeżeli jej niszczenie było umyślne, następuje zbieg art. 152 § 1 k.w. i art. 127 pkt 2 lit. e/ ustawy o ochronie przyrody. Stosuje się ten ostatni jako surowszy i można orzec dwie nawiązki: jedną do 500 zł na rzecz pokrzywdzonego, drugą do 10 000 zł na rzecz organizacji społecznej. Nie bez powodu zastrzegam, że zbieg następuje wtedy, gdy niszczenie było umyślne, ponieważ jeśli było nieumyślne – nie ma wykroczenia z art. 127 ustawy o ochronie przyrody. Ale przecież można sobie wyobrazić nieumyślne zniszczenie kosodrzewiny w razie nieostrożnego wykonywania różnego rodzaju prac. Wtedy nie ma odpowiedzialności z art. 127 ustawy o ochronie przyrody, ale możliwa jest odpowiedzialność za wykroczenie z art. 152 § 1 k.w.

Zanieczyszczanie lasu. Jednym z najpoważniejszych wykroczeń leśnych jest przewidziane w art. 162 k.w. wykroczenie zanieczyszczania lasu, występujące w dwóch postaciach:

- podstawowej w § 1 – zanieczyszczanie gleby lub wody albo wyrzucanie do lasu kamieni, śmieci, złomu, padliny, innych nieczystości bądź inne zaśmiecianie lasu (sankcja: grzywna do 5000 zł albo nagana i fakultatywna nawiązka),
- kwalifikowanej z § 2 – zakopywanie, zatapianie, odprowadzanie do gruntu lub składowanie w lesie odpadów (sankcja: areszt do 30 dni albo grzywna do 5000 zł i obligatoryjna nawiązka).

Założmy, że taki czyn został dokonany w lesie pozostającym pod ochroną przyrody jako park narodowy, rezerwat przyrody, użytek ekologiczny lub zespół przyrodniczo-krajobrazowy, na który obowiązuje zakaz zanieczyszczania. Wtedy mamy do czynienia:

- przy założeniu, że nie nastąpiła istotna szkoda przyrodnicza – ze zbiegiem art. 162 k.w. i art. 127 pkt 1 lub 2 ustawy o ochronie przyrody; sankcja z przepisu ustawy o ochronie przyrody jest surowsza przy zbiegu z art. 162 § 1 k.w. a identyczna przy zbiegu z art. 162 § 2 k.w., należy przyjąć,

że stosuje się przepis ustawy o ochronie przyrody jako lepiej odpowiadający stanowi faktycznemu, a obok kary można orzec dwie nawiązki: fakultatywną z art. 162 § 1 i 3 k.w. lub obligatoryjną z art. 162 § 2 i 3 k.w. na rzecz tego, kto faktycznie poniósł koszty oczyszczenia lasu i dodatkowo fakultatywną z art. 129 ustawy o ochronie przyrody na rzecz organizacji społecznej działającej w ochronie przyrody,

- przy założeniu, że nastąpiła istotna szkoda przyrodnicza – ze zbiegiem idealnym wykroczenia z art. 162 § 2 k.w. i przestępstwa z art. 187 k.k.; także w tym przypadku możliwe jest orzeczenie dwóch nawiązek: obligatoryjnej z art. 162 § 2 i 3 k.w. na rzecz tego, kto faktycznie poniósł koszty usunięcia odpadów z lasu i unieszkodliwienia ich, oraz fakultatywnej z art. 47 § 2 i art. 48 k.k. w wysokości do 100 000 zł na rzecz instytucji, stowarzyszenia, fundacji lub organizacji społecznej wpisanej do odpowiedniego rejestru, której podstawowym zadaniem lub celem statutowym jest spełnianie świadczeń na cele bezpośrednio związane z ochroną środowiska.

Odpowiedzialność za bezprawne budownictwo lub prowadzenie działalności gospodarczej w lasach objętych ochroną przyrody

Kolejnym istotnym zagadnieniem teoretycznym jest stosunek wykroczeń z art. 127 pkt 1 ustawy o ochronie przyrody do przestępstwa z art. 188 k.k. Zespół znamion tego przestępstwa obejmuje trzy elementy:

- 1) działanie w postaci:
 - a) wznoszenia nowego lub powiększania istniejącego obiektu budowlanego albo:
 - b) prowadzenia działalności gospodarczej zagrażającej środowisku,
- 2) miejsce czynu – na terenie objętym ochroną ze względów przyrodniczych lub krajobrazowych albo w otulinie takiego terenu; zrozumiąle jest, że takim terenem może być także las objęty ochroną przyrody w parku narodowym, rezerwacie przyrody, parku krajobrazowym lub na obszarze chronionego krajobrazu albo w granicach obszaru Natura 2000,
- 3) element normatywny oddany zwrotem „wbrew przepisom”.

Kiedy takie działanie następuje wbrew przepisom? Otóż wtedy, gdy na terenie objętym ochroną obowiązuje odpowiedni zakaz:

- w parkach narodowych i rezerwach przyrody z mocy samego prawa obowiązuja zakazy:
 - a) budowy lub rozbudowy obiektów budowlanych, z wyjątkiem obiektów służących celom parku lub rezerwatu (art. 15 ust. 1 pkt 1),
 - b) prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony (art. 15 ust. 1 pkt 11),
- w parkach krajobrazowych i na obszarach chronionego krajobrazu mogą być wprowadzone zakazy:
 - a) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (art. 17 ust. 1 pkt 1 i art. 24 ust. 1 pkt 2),
 - b) budowania nowych obiektów budowlanych w 100-metrowym pasie od wód (art. 17 ust. 1 pkt 7 i art. 24 ust. 1 pkt 8),

- c) lokalizowania obiektów budowlanych w 200-metrowym pasie od morza i brzegów klifowych (art. 17 ust. 1 pkt 8 i art. 24 ust. 1 pkt 9),
- na obszarach Natura 2000 zawsze obowiązuje zakaz działań zagrażających celom, dla których obszar został wyznaczony (art. 33 ust. 1).

Naruszenie zakazu jest generalnie wykroczeniem z art. 127 pkt 1 ustawy o ochronie przyrody, ale jeżeli ono polega na wznoszeniu nowego lub powiększaniu istniejącego obiektu budowlanego lub prowadzeniu działalności gospodarczej (ale nie każdej, lecz zagrażającej środowisku), to czyn nie jest wykroczeniem, lecz przestępstwem z art. 188 k.k. Zbieg z wykroczeniem ma charakter zbiegu pozornego, a stosowność art. 127 pkt 1 ustawy o ochronie przyrody zostaje wyłączona na zasadzie konsumpcji.

Pewne wątpliwości nasuwa to sformułowanie art. 188 k.k., które wskazuje, że czyny w nim przewidziane mogą być także popełniane w otulinie terenu objętego ochroną. Powstaje bowiem pytanie, co to znaczy, że działanie w otulinie jest podejmowane wbrew przepisom, skoro na terenie otuliny nie obowiązują zakazy z art. 15 ani nie wprowadza się zakazów przewidzianych w art. 17 czy 24 ustawy o ochronie przyrody. Chodzi zapewne o inne przepisy obowiązujące w otulinie, a wynikające w szczególności z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Odpowiedzialność podmiotów kolektywnych za przestępstwa przeciwko przyrodzie

Kończąc rozważania nad przestępstwami z art. 181 § 2, 3 i 5, art. 187 i art. 188 k.k. należy dodać, że przypisanie takiego przestępstwa osobie fizycznej (w formie skazania, ale także np. warunkowego umorzenia postępowania) uruchamia odpowiedzialność podmiotu zbiorowego w warunkach określonych ustawą z 28 października 2002 o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. Nr 197, poz. 1661 ze zm.). Podmiotem zbiorowym w rozumieniu ustawy jest osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, z wyłączeniem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków. Takim podmiotem może być np. spółka z o.o., wykonująca prace w lesie, która w wyniku nieumiejętnego prowadzenia prac spowodowała istotną szkodę przyrodniczą w leśnym rezerwacie przyrody.

Zgodnie z art. 3 tej ustawy podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności za czyn zabroniony, którym jest zachowanie osoby fizycznej:

- 1) działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku,
 - 2) dopuszczonej do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków przez osobę, o której mowa w pkt 1,
 - 3) działającej w imieniu lub interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa w pkt 1
- jeżeli zachowanie to przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową.

Jeśli chodzi o popełnienie przestępstwa przez osoby określone w art. 3 pkt 2 i 3, to przesłanką odpowiedzialności jest – według znowelizowanego art. 5 ustawy o odpowiedzialności podmiotu zbiorowego – swoiście ujęta „wina” organu lub przedstawiciela podmiotu zbiorowe w postaci:

- co najmniej braku należytej staranności w wyborze tej osoby (odpowiednik cywilistycznej konstrukcji *culpa in eligendo*),
- co najmniej braku należytego nadzoru nad tą osobą (odpowiednik cywilistycznej konstrukcji *culpa in custodiendo*).

Za wszystkie przestępstwa podlegające ustawie, a więc także w razie popełnienia przez osobę fizyczną przestępstwa z art. 181, 187 lub 188 k.k., podmiotowi zbiorowemu można wymierzyć karę pieniężną od tysiąca do dwudziestu milionów złotych, nie wyższą jednak niż 10 % przychodu. Ponadto można orzec środki przewidziane w art. 9: zakaz promocji lub reklamy, zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia ze środków publicznych, zakaz korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, zakaz ubiegania się po zamówienia publiczne, zakaz prowadzenia określonej działalności podstawowej lub ubocznej, podanie wyroku do publicznej wiadomości.

W razie odpowiedzialności podmiotu zbiorowego nie powstaje problem wyłączania zbiegu różnych postaci odpowiedzialności,

ponieważ regulacja art. 6 tej ustawy jest jasna – przepis ten ustanawia zasadę kumulacji postępowań prawnych [4]. Odpowiedzialność przewidziana tą ustawą jest równoległa do wszelkich innych postaci odpowiedzialności prawnej. Ustawa z 28 października 2002 nie wyłącza, lecz wprost przeciwnie – zakłada odpowiedzialność osoby fizycznej za przestępstwo.

W odniesieniu do problematyki leśnej regulacje tej ustawy mają dlatego znaczenie, że do popełnienia przestępstw z art. 181, 187 lub 188 k.k. może dojść także na terenach leśnych.

LITERATURA

- [1] R. Kapuściński: Ochrona przyrody w lasach, Warszawa (bez daty wydania)
- [2] Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117-221., s. 658, pod red. A. Wąska, Warszawa 2006
- [3] A. Gubiński: W kwestii rozgraniczenia niektórych kategorii wykroczeń i przestępstw, *Państwo i Prawo*, z. 2, s. 42, 1972
- [4] B. Namysłowska-Gabrysiak: Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Komentarz, s. 133, Kraków 2004

- 1 stypendia naukowe, socjalne i sportowe
 - 2 różnorodność kierunków
 - sam wybierasz swoją życiową drogę
 - 3 dogodne formy płatności oraz elastyczny system rozliczeń
 - 4 pomocowe programy dla studentów, umożliwiające podjęcie pracy
 - 5 współpraca międzynarodowa i wymiana międzyuczelniana
 - 6 szeroki wybór rozrywek pozajaczejowych - nasza uczelnia tętni życiem akademickim: klub jeździecki, kluby studenckie, zajęcia sportowe, wejściówki do multipleksów i obiektów sportowych
- *wśród uczelni niepaństwowych

Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu
 Silesian College of Economics and Administration in Bytom
www.wsea.edu.pl

EKONOMIA

licencjackie, magisterskie, magisterskie uzupełniające, inżynierskie:

- Rachunkowość zarządcza
- Informatyka ekonomiczna
- Zarządzanie przedsiębiorstwem i marketing
- Administrowanie podmiotami sektora publicznego
- Ekonomika transportu i logistyka
- Ekonomika i zarządzanie ochroną pracy
- Zarządzanie i ekonomika w ochronie środowiska

ADMINISTRACJA

licencjackie:

- Samorząd terytorialny
- Administracja w Unii Europejskiej
- Administracja gospodarcza

POLITOLOGIA

licencjackie:

- **Dyplomacja - NOWOŚĆ**
- Dziennikarstwo i Public Relations
- Marketing polityczny
- Integracja europejska

ul. A.Frycza-Modrzewskiego 12, 41-907 Bytom, e-mail: rektorat@wsea.edu.pl

W rankingu tygodnika **Newsweek**

WSEIA - numer 1 na Śląsku

badającego, które uczelnie dają absolwentom (z dnia 3.04.2005)

najlepszy start na rynku pracy

ROK NOWOŚCI: Architektura, Zarządzanie Limitowana ilość miejsc

i inżynieria produkcji

SYSTEMY STYPENDIALNE I CZESNE W RATACH

ZADZWOŃ JUŻ DZIŚ! tel. 387-53-61

Pracodawcy nas lubią!